

# DAGENS FRÅGOR

Den 1 okt. 1944.

**Inför slutet?** Händelserna ha under augusti och september följt varandra med oerhörd snabhet, och mänskligt att döma närmar sig det långa sorgespelet nu sin slutkatastrof. Det är framför allt den bråd-störtade utvecklingen i väster, som synes göra ett sådant omdöme berättigat. Sedan de allierade arméernas långa och påfrestande inkapsling i Normandie väl en gång brutits och general Bradleys trupper börjat sprida sig över Bretagne, utspelades förloppet med en oanad hastighet. Den tyska ockupationen visade sig även ur rent militär synpunkt ihålig på ett sätt, som man väl i allmänhet knappast hade väntat sig. Sannolikt bidrog därtill, vad världen under de två sista åren vant sig att betrakta som Hitlers speciella signatur på det militära området: en envis ovillighet att i tid företaga nödvändiga reträtter och utrymningar och som följd därav kringrännningar och katastrofala förluster, vilka omöjliggjort upprättandet av nya hållbara försvarslinjer annat än på ett mycket stort avstånd bakåt. Så rullade fronten hastigt från nedre Seine till Maas, Mosel och Rhen; en eller två tyska arméer krossades söder om Seine; och betydande styrkor i västra och södra Frankrike, som under andra omständigheter skulle ha kunnat medverka i försvaret av västvallen, sågo sig nu utan annat alternativ än att sträcka vapen vid Loire och Rhône.

Av intresse för framtida krigshistorici kommer det att bli att söka utröna, hur stor andel i denna snabba och fullständiga seger för Eisenhowers arméer som de franska och belgiska partisanstyrkornas ivriga och omfattande verksamhet har haft. Den anglosaxiska ledningen markerade sin tacksamhet genom att åt maquisarderna överlåta den mest dramatiska parten av Paris' befrielse. Hur de reella insatserna varit fördelade, är naturligtvis ej sagt därmed. Det skall bli av mycket stort intresse att få utrett, i vad mån nutida västeuropeiska partisanstyrkor kunna vara av betydelse vid strid mot en sådan modern armé som den tyska, även när denna slåss under så ogynnsamma omständigheter som nu i Frankrike.

I skrivande stund kämpas det förbittrat om Rhenövergångarna i avsnittet Nijmegen—Arnhem och därmed om möjligheten att kringgå Västvallens norra ände och föra striden direkt in i Ruhrområdet och Nedersaxen. Utsikterna att avsluta det stora kriget i Europa under detta år sammanhånga troligen därmed, särskilt om tyskarna skulle lyckas stabilisera sin front vid övre Rhen mot amerikanerna, något som självfallet är mer än ovisst. Osäkert är också, om det engelska misslyckandet att trygga Lek-passagen vid Arnhem är att betrakta såsom för denna gång slutgiltigt eller ej.

På östfrontens centralavsnitt har händelseutvecklingen under den sista månaden varit vida mindre sensationell. Den tyska Weichsel-fronten har hittills i stort sett hållit trots alla spådomar i motsatt

riktning. Om detta sedan beror på dess egen styrka eller, vilket nästan verkar troligare, på att ryssarna efter alla heroiska insatser föredragit en paus, t. ex. för att överlåta en del av grovgörat och förlusterna åt sina allierade eller för att låta general Bor och hans Londontrogna warschaupatrioter förblöda för att på så sätt hyfsa den segslitna polska frågan, det hör till de gåtor, som ännu vänta på sin lösning. Efter många veckors väntan ha ryssarna nu f. ö. börjat hjälpa Bor. I alla händelser har denna utveckling på den polska krigsskådeplatsen medfört, att de anglosaxiska arméerna f. n. förefalla äga stora chanser att vinna kapplöpningen till Tysklands hjärta, något som i somras föreföll högeligen osannolikt. På östfrontens flyglar ha de ryska ångvältarna däremot rullat vidare. Det tyska moståndet i Baltikum är brutet, och för ester, letter och litauer förestår sannolikt det utsägligt tragiska ödet att utplånas ej blott som stater utan även som folk efter att blott under tjugo år ha fått föra en fri tillvaro. Som kommentar till Atlantchartans principer är de tre baltiska folkens öde skakande. I deras fall saknas till och med den skenförevändning, som man använt för att komma ifrån sina utfästelser i fråga om Finland, nämligen att vederbörande lilla folk skulle ha gjort sig skyldigt till aggression mot sin mäktige granne. Fallet Baltikum är så klart, som det överhuvud taget kan vara, men det synes ej nämnvärt intressera våra annars med rätta mycket verksamma specialister på ockuperade länders hårda öden.

På Balkan har den tyska positionen störtat samman lika fullständigt som i Frankrike. Konung Mikael's skickligt iscensatta kapitulation utgjorde den dramatiska vändpunkten, och händelserna ha sedan utvecklats sig mycket raskt. Dunkelt är ännu händelseförloppet i Bulgarien, men det förefaller åtminstone än så länge, som om ryssarna med sin plötsliga krigsförklaring mot denna slaviska stat lyckades manövrera ut sina allierade från ett tävlingsfält, där deras möjligheter att göra sig gällande annars hade tyckts relativt goda. Med Grekland och Jugoslavien befrias äntligen de länder, där det tyska skräckväldet sannolikt varit värst, Polen naturligtvis undantaget. Tidigare har det alltid antagits, att Grekland hör till de områden, där England under alla omständigheter är redo att hävda sina intressen. Somliga rykten uppge emellertid nu, att ryska trupper skulle vara på marsch mot Mellangrekland, men hur härmed förhåller sig, är ännu osäkert. Ryssarnas utvisning av ett antal engelska och amerikanska officerare från Bulgarien är i alla händelser ett särdeles betecknande litet intermezzo.

I en fruktansvärd situation, som Tysklands enda återstående bundsförvant och med de röda arméerna på sina gränser, befinner sig Ungern. Dess läge är så mycket bittrare, som ingen av de hitlerska vasallerna lyckades hävda sitt relativa oberoende både utåt och inåt så länge som amiral Horthy trots Ungerns ogynnsamma läge. De ungerska judarnas relativt skyddade tillvaro mitt i Mellan-ropa ända in på 1944 är ett värtaligt vittnesbörd därom liksom Ungerns ganska sparsamma deltagande i axelns krigsföretag. Det är emellertid inte troligt, att dessa förtjänster komma att av segrarna räknas ungrarna

till godo, sedan de ej lyckades avvärja den tyska kuppen i mars detta år. Sannolikt kommer Trianonfredens tillstånd att te sig avundsvårt mot det, som nu väntar detta tappra men olyckliga folk.

En snabb rysk stöt över den ungerska slätten skulle kunna åstadkomma en ny dramatisk vändning i situationen, eftersom den röda armén därmed skulle hinna först till Sydtyskland och Österrike, vilka anses tillhöra den tilltänkta amerikanska andelen av det ockuperade Tyskland. Å andra sidan kan måhända ett snabbt utnyttjande av det genombrott in på Poslätten, som Alexanders arméer nyss utfört vid Rimini, återställa den allierade jämvikten på detta håll.

Det hade på många håll väntats, att stora anglosaxiska framgångar på det europeiska fastlandet åter skulle giva västmakterna bättre möjligheter att hävda sina egna och de mindre öst- och mellaneuropeiska folkens intressen mot det segerrika Ryssland. Framgångarna ha nu infunnit sig, och de ha varit både stora och många. Händelserna på Balkan liksom det stillestånd, som dikterats för Finland, synas likväl visa, att Ryssland alltjämt är i stånd att driva sin vilja igenom, även när den står i mycket stark motsats till t. ex. den amerikanska opinionen. Man är härav måhända berättigad att draga den slutsatsen, att västmakterna, särskilt England, äro så pass uttröttade av de oerhörda ansträngningar de nödgats genomgå, och bekymrade inför dem, som alltjämt kunna förestå dem i kriget mot Japan, att de även till ett mycket högt pris vilja bevara sämjan med Moskva. På annat sätt har man svårt att förklara sådana ting som de ryska arméernas framryckning till Egeiska havet, det ryska förvärvet av Petsamo med dess engelskägda nickelgruvor och den ryska basen på Porkkala udd, vilken inte inom överskådlig tid kan tänkas stänga Finska viken för andra fientliga flottor än engelska och amerikanska eskadrar i Östersjön. Det skulle måhända kunna sägas, att det här mutatis mutandis är fråga om en ny variant av den chamberlainska försoningspolitiken. Det är ett livsintresse för hela världen och kanske allra mest för de mindre stater, som ligga i skärningspunkterna mellan de stora kraftlinjerna, att resultatet av eftergifterna denna gång blir bättre. Att en väpnad kraftmätning mellan segrarna vore en katastrof utan like, därom torde alla vara ense. För de mindre folken vore det oklokt att blunda för den här berörda tendensen i anglosaxisk politik liksom för det beklagliga faktum, att England, sina homeriska insatser i denna världskamp till trots, efter krigets slut kommer att intaga en i flera avseenden långt svagare position i världen än under perioden 1815—1939.

**Den storpolitiska konsertbiljetten.** I den världspolitiska diskussionen just nu återkommer ständigt frågan: »Hur skall det gå med tyskarna?» Skola de efter det skymtande nederlaget behandlas som kriminaldårare, som stackars vilseförda får eller — djärva tanke, var kom du ifrån — som vanliga människor? För oss svenskar, som väl inte komma att få det minsta att säga till om vid den blivande europeiska storstädningen, är frågan kanske mest teoretisk, men även vi ha vår speciella aspekt på problemet: Hur skola vi förhålla oss i våra

### *Dagens frågor*

förbindelser med tyskarna — stora famnen eller bojkott? Frågan aktualiseras av sådana händelser som striden om lektoratet i Lund, bojkotten mot gästande tyska musici och annat. Det blir i framtiden otaliga sådana fall, och problemet kräver ställningstagande inte bara av våra ledande kulturinstitutioner utan av var och en ibland oss. Så långt ha vi alltså kommit, att inköpet av en konsertbiljett blivit en djupt ingripande samvetsfråga!

Låt mig, innan jag går vidare, få göra en personlig deklaration! Jag drömmer inte om att läsaren intresserar sig för min politiska mantalsskrivning, men nutilldags kan man faktiskt inte tala för litet mera moderation, litet nyansering i inställningen för eller mot Tyskland utan att få på sig etiketten »nazist» eller »tyskhatare». Låt mig alltså, som en utgångspunkt för det följande resonemanget, betyga att jag ur djupet av min själ avskytt inte bara nazismen från första stunden framträdde, utan överhuvud taget de herrefolksfasoner, som tyskarna långt dessförinnan lagt i dagen och som den nazistiska uniformen passade så utmärkt väl. De gängse populärföreställningarna, att det stackars fredsälskande tyska folket terroriseras av en liten klick banditer och att roten och upphovet till allt ont är den förskräckliga Versaillesfredens »orättvisor», kallar jag ytligt klichétänkande. Problemet är mycket svårare och bottnar mycket djupare än så. — Så långt självdeklarationen.

Incitamentet till dessa rader är en artikel »Kultur och politik» i Dagens Nyheter nyligen av lektor Vilhelm Scharp. Författaren tar till utgångspunkt lektorsstriden i Lund och liknande händelser och kritiserar skarpt inställningen »kultur är inte politik». Han påvisar, att en sådan gränsdragning är alldeles främmande för det »totalitära» samhället.

»I ett land med gamla traditioner av personligt frihetspatos är det nära nog omöjligt att göra klart för folk att det finns länder där varje enskild medborgare, oberoende av åsikter och karaktär, riskerar sin ställning och sin framtid, om han inte i sina relationer till utlandet, även de mest personliga, håller sig inom ramen för sin statslednings politiska avsikter. Hur paradoxalt det än låter, är det ett hårt faktum att nazityska liksom sovjetryska undersåtar med eller mot sin vilja, medvetet eller undanträngt till det omedvetna, i varje om än så personlig förbindelse till en utlänning medföra ett moment av politik, av bindning till andra intressen och hänsyn än sina egna.»

Jag skall inte citera mer utan i stället rekommendera artikeln till läsning; vad där sägs kan man inte komma förbi. Lektor Scharp formulerar inte uttryckligen konsekvensen av sin varning, men måste den inte bli denna: bojkott, isolering av Tysklands representanter på alla områden, inte minst kulturens?

Varningen är säkerligen befogad. Talesättet om kultur och »politik» begagnar sig av det senare ordets mångtydighet. Att blanda samman kulturfrågor med vårt Kråkvinkels inrikespolitik vore absurt; är det någon som kan tänka sig svenska LO bojkotta Edvard Perssons filmer på grund av hans politiska åskådning?

Men här gäller det inte mjölkavgifter och dyrortsgraderade folkpen-

sioner, här gäller det en livsåskådning; vad som står på spel är — det kan inte upprepas för ofta — själva grundvalarna för västerländsk odling och rättsordning. Av många tecken att döma är tysk vetenskap av i dag illa korrumpierad av politik och illustrerar ofta alltför väl den dråpliga replik, som tillskrives Fredrik den store på tal om hur anfallskrig kunde försvaras: »Nachher werden meine Professoren ausfinden, dass ich recht hatte.» Det gör ingenting om historien är lögn, bättre kan vetenskapens roll i en totalitär stat ej formuleras i få ord. Visserligen kan det vara tillåtet hoppas, att de högröstade kulturkoryféer, som nu göra sig mycket hörda i tysk propaganda, efter nederlaget snabbt skola försvinna genom närmaste fallucka, och att därefter värdigare representanter för tysk vetenskap skola träda fram ur studiekamrarnas tystnad. Där om vet dock ingen av oss något.

Men är detta allt? Måste man stanna därvid? Måste man resignera inför nazismens anspråk på att vara totalitär och förutsätta, att dess pestmitta låder vid varje tysk hand, som räcker oss till mötes?

Ett är säkert: Det måste en gång komma en folkförsoning. Och den skall, nu som alltid, komma längs de vägar folken emellan, som banas av den internationella handeln, av vetenskapen, av konsten, av personlig vänskap. Så skola långsamt och tålmodigt knytas och återknytats tusen sinom tusen band, tillsammans bildande ett finmaskigt nät av allt större styrka. Det är ett svårt arbete, det kommer att ta lång tid, och det är därför ingen tid att förlora. Enligt sakens natur ha vi f. d. »neutrala» att gå i spetsen.

Det är för oss en bjudande plikt att inte svika i detta återuppbygg-nadsarbete, och då duger det inte att börja med att proklamera isole-ring och bojkott *överlag*, som ett slags repressalier eller lockout. Bör inte — och nu är jag framme vid min tes — avgörandet bero på om den verksamhet, vari förbindelse ifrågasättes, verkligen lider skada genom den tyske gästens inställning?

Jag skall ta två exempel för att visa vad jag menar. Det ena är lektoratet i Lund. Jag kan ej yttra mig därom annat än rent principiellt, men säkert är, att litteraturvetenskapen är ett område, där en nazistisk inställning omöjligt kan tolereras. Fallet karakteriseras bäst av det yttrande, som redan fällt i Lundastriden: Hur tänker man sig, att en person skall kunna undervisa i modern tysk litteratur, om han av övertygelse eller politiskt tvång är förhindrad att omnämna Thomas Mann? — Det räcker.

Det andra exemplet är musikerbojkotten; där ligger saken helt anorlunda till. Ingen människa påstår, att Wilhelm Furtwängler och Walter Giesecking musicera anorlunda, därför att de representera Tredje riket, ja, inte ens om de vore övertygade nazister, vilket ingen vet annat än i djupaste förtroende. Det är sant, att de av den nazistiska propagandan betraktas som politiska emissarier och att deras framgång i Stockholm utbasunas som en framgång för det totalitära Tyskland, d. v. s. för nazismen, men allt sådant är ju dravel och ingenting att fästa sig vid. Att herr Goebbels systematiskt vilseleder det tyska folket beträffande omvärldens inställning till Tyskland kan vi

ändå inte hindra. Hade han inte fått applåderna i Stockholms konserthus att skrävla om, så hade han hittat på något annat, men i stället hade vi onödigtvis, till framtida skada, klippt av ett par av de tusentals trådar jag nyss talade om.

\* \* \*

Där hade jag satt punkt och postat manuskriptet, då n:r 6 av tidskriften kom ut med artikeln »Folkehat og internasjonal forståelse» av signaturen Björn Arne Rygg. Jag måste bekänna, att min första impuls var att be redaktionen sänka mitt opus i någon barmhärtig papperskorg. Jag har ju undersökt problemet endast från den enskilde, »neutrale» medborgarens anspråkslösa, kanske litet begränsade synvinkel, och det verkar lätt västgötaklimax ovanpå en ljungande anklagelse sådan som Ryggs artikel. Den enkle svenske konsertbesökarens själsstrid blir så ömklig i eldskenet från den kamp på liv och död, som ännu rasar inpå våra knutar och vars hemskaste skeden kanske återstå.

En sak måste understrykas: Då vi tala för försonlighet i vardagens tusen enskilda förbindelser mellan folken, är detta ett recept endast för de f. d. »neutrala». Vi måste förstå, att sådant blir absolut omöjligt för lång tid framåt i de nu ockuperade och förtryckta länderna, och vi må akta oss att tro, att vårt beteende i det fallet skulle stå moraliskt högre. — På en sammankomst i Stockholm nyligen talade en norrman. Jag frågade min granne, vem det var; han svarade och tillade litet syrligt, att vederbörande vid något officiöst tillfälle tidigare »utmärkt sig» såtillvida, att han på anmodan att tala för de närvarande nordiska gästerna vägat att göra detta även på finnarnas vägnar. Den sortens syrlighet böra vi spara på; det bör vara lätt att förstå norrmannens vägran, och det är fariseiskt att moralisera över den.

Närmare betänkt är emellertid en förlägen tystnad inte det riktiga svaret på Ryggs artikel. Den är en uppfordran till de »neutrala» att ta ställning, den kräver ett besked av var och en av oss, huruvida vi ämna ta del i vad Rygg kallar »den moraliska uppgörelsen» efter kriget. Och det göra vi enligt hans mening inte, om t. ex. svenska och tyska vetenskapsmän åter mötas vänskapligt och försöka undvika det obehagliga samtalsämnet.

Sammanhanget mellan den svenske professorns gästfrihet och den moraliska uppgörelsen är emellertid inte självfallet och blir kanske ej heller riktigt klarlagt i Ryggs artikel. Att döma av vissa detaljer däri menar författaren, att med en mjukare inställning än hans tyskarna aldrig skola lära känna och förstå vidden av Nazitysklands brottslighet. Jag ger författaren obetingat rätt i, att Tysklands återupprättande och Europas räddning aldrig kan nås, om inte en djupgående sinnesändring sker hos det tyska folket. Det första som ovillkorligen krävs är att tyskarna få kunskap om de skändligheter, som i deras namn begåtts i de ockuperade länderna, och det andra, att de tillägna sig den uppfattningen, att dylikt *är* skändligt. Den läxan tar väl en generation eller så att lära sig.

Naturligtvis kan detta kallas en moralisk angelägenhet, men nog är det mera givande att se den som en pedagogisk uppgift. Och då blir frågan: Läres läxan bäst, om eleven behandlas med hugg och slag, ovänlighet och isolering eller om han mötes med kamratlig vänlighet? Karbasmetoden är kanske lättfattligare och ställer mindre krav på lärarens pedagogiska förmåga, men blir resultatet verkligen bättre?

Svaret på denna fråga vet väl ingen med säkerhet. Den elev, som kunnat svälja den bruna propagandasoppan utan att få den i vrångstrupen, är inget vanligt problembarn. Min tro är dock, att ingenting av bestående värde är att vinna med att låta eleven i instängd ensamhet läsa över sin bittra läxa. All kunskaps och bildnings väsen är kommunikation, utblick, fri rymd, och vad som stöter mig i Ryggs metod är framför allt isoleringen, den stängda dörren.

Ett mycket viktigt förbehåll måste dock göras: I det moraliska ställningstagandet måste vi bli och förbli oryggligt fasta; läxan måste läras, det få vi inte fuska med. Det är onödigt att den svenske professorn i oträngt mål för ämnet på tal, men om hans besökande tyske kollega gör det och röjer, att han inte lärt sig läxan än, då skall han få besked, och klart besked. Nu är det dessvärre nog så, att många av oss inte har tillräcklig fasthet i den delen, och däri ligger svagheten i det mera toleranta programmet. Bland de första, som borde sätta sig ner och lära den där läxan, är ett stort, alltför stort antal svenskar.

Men ändå tror jag mera på den öppna dörren. Även med tanke på de svenska elevernas förkovran.

*Erik Hedfeldt.*

**Det svenska artilleriet.** I år ha våra tre äldsta artilleriregementen — Svea, Göta och Wendes — firat 150-årsminnet av sin upphöjelse till självständiga förband genom delningen av det gamla enhetliga artilleriregementet. Denna betydelsefulla märkesdag i vår arméorganisations historia har bl. a. firats medelst utgivandet av en ståtlig och rikt illustrerad minnesskrift (*Svenska artilleriet förr och nu*. En överblick sammanställd och utgiven genom Artilleri-tidskrift. Stockholm 1944), redigerad av en krets officerare med överste *Ivan Thorson* i spetsen. Publikationens rikhaltiga innehåll är av betydande intresse för en vida större krets än artilleriets officerskår.

Vissa uppsatser vända sig i första hand till de fackkunnigas krets och behandla artilleripjäser och artilleriskjutning genom tiderna. Andra ge korta och instruktiva översikter över de olika nu existerande eller efter 1925 indragna artilleriförbandens nyare historia och organisation.

Vad som främst ger boken dess stora intresse för en bredare läsekrets, är emellertid tre andra bidrag, nämligen general *L. Hammarskiölds* uppsats om artilleri-personalen i Sverige under äldre tid, överstelöjtnant *E. Grahls* skildring av artilleriets organisation, utbildning och användning under 1800- och 1900-talen samt den krönika, i vilken kapten *M. Mannerfelt* tecknar andan och det inre livet vid våra artilleriförband under samma tid.

General Hammarskiöld är sedan länge känd som en erfaren och

kunnig historiker av facket, och hans uppsats ger i knappa drag en överskådlig bild av artilleriorganisationens utveckling i Sverige från de avlägsna dagar, då det nya vapnet hade sin premiär på svensk mark med »ene grote busse» i den tysk-hanseatiska krigsstyrka, som 1395 besatte Stockholm. Särskild uppmärksamhet ägnas naturligtvis de stora epokerna i artilleriets historia: Gustav II Adolf—Lennart Torstensson, Johan Siöblad—Carl Cronstedt och Carl von Cardell—C. G. Helvig. Med de sistnämndas storhetstid tager överstelöjtnant Grahls skildring vid. I denna fäster man sig särskilt vid den under hela 1800-talet pågående tävlan på det tekniska området mellan handeldvapen och kanoner, slutgiltigt avgjord till de senares fördel med snabbeldspjäsernas konstruktion fram emot sekelskiftet. Ett starkt intryck förmedlas också av den arbetsvilja och det tekniska kunnande, som gjorde artilleriets staber och läroverk (Marieberg) till medelpunkter i arméns inre arbete under vårt omilitäriska 1800-tal. Det svenska artilleriet uppbar tydligen med den äran ställningen som »det lärda vapnet». Intressant är också det sätt, varpå förf. belyser artilleritaktikens djupgående förändring under intryck av utvecklingen på det tekniska området.

Det parti av samlingsverket, som är omedelbarast tillgängligt för lekmannen, är kapten Mannerfelts krönika. I livfulla drag tecknas där den säregna blandning av plikttrohet och kunskapsrikedom med en romantisk och verklighetsfrämmande inställning till kriget, som präglade vår 1800-talsarmé med dess för oss så påfallande brist på fältmässighet. Ur livet vid de tre då existerande regementena tecknas karaktäristiska scener, som belysa den olikartade lokala miljöns inverkan på andan vid förbanden. Intressanta och underhållande detaljer lämnas även om det dagliga livet i kasernerna, om uniformer, beväpning och förplägnad.

Minnesskriften är ägnad att på ett upplysande och underhållande sätt föra lekmannen in i betydelsefulla frågor rörande ett av våra viktigaste vapen. Även ur denna synpunkt bör den hälsas med glädje i dessa dagar, då en av våra mest maktpåliggande uppgifter för den närmaste framtiden blir att genom fredskrisen och dess mångahanda illusioner söka rädda den dyrköpta förståelse för försvaret och dess grundläggande betydelse för vårt folks tillvaro, som varit den stora, måhända enda vinsten av det senaste årtiondets påfrestningar.

*Torvald T:son Höjer.*